

Coöperatieve Leerstrategieën

Inhoudsopgave in één oogopslag

Voorwoord

Inleiding

Deel 1. Theorie en research over Coöperatieve Leerstrategieën

Hoofdstuk 1 Veel gestelde vragen

Hoofdstuk 2 Wat zegt de research?

Hoofdstuk 3 Waarom werken Coöperatieve Leerstrategieën?

Deel 2. Zeven sleutels tot succes

Hoofdstuk 4 Zeven sleutels tot succes

Hoofdstuk 5 Sleutel 1: Didactische structuren

Hoofdstuk 6 Sleutel 2: Teams

Hoofdstuk 7 Sleutel 3: Management

Hoofdstuk 8 Sleutel 4: KlasBouwers

Hoofdstuk 9 Sleutel 5: TeamBouwers

Hoofdstuk 10 Sleutel 6: Sociale vaardigheden

Hoofdstuk 11 Sleutel 7: Basisprincipes GIPS

Deel 3. Werkstukken, Lessen en Beoordeling

Hoofdstuk 12 Coöperatieve werkstukken en presentaties

Hoofdstuk 13 Coöperatieve lessen plannen

Hoofdstuk 14 Beoordeling en waardering

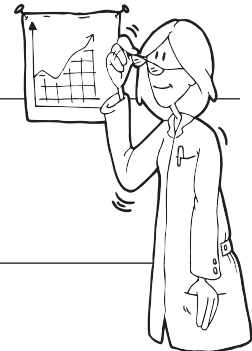
Hoofdstuk 15 Motivatie zonder beloningen en competitie

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1

Veel gestelde vragen

• Prestaties verbeteren	1.4
• Lessen voorbereiden	1.5
• Management	1.7
• Cijfers, beloningen	1.8
• Lastige leerlingen	1.10
• Anders lerenden	1.11
• Meervoudige intelligentie, gedifferentieerd onderwijs	1.12
• Mogelijke nadelige effecten	1.13
• Waarom Coöperatieve Leerstrategieën? Waarom Kagan?	1.19
• Waar moet ik beginnen? Hoe overtuig ik anderen?	1.20

Hoofdstuk 2

Wat zegt de research?

• Experimenteel onderzoek naar Coöperatieve Leerstrategieën	2.2
---	-----

Hoofdstuk 3

Waarom werken Coöperatieve Leerstrategieën?

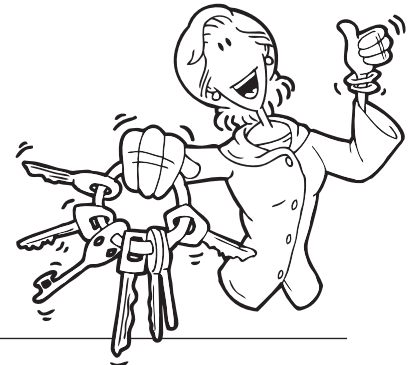
• 1. De theorie van de Coöperatieve Leerstrategieën	3.2
• 2. De klassieke leertheorie	3.2
• 3. De sociale leertheorieën	3.6
• 4. Breinvriendelijk leren	3.9
• 5. Motivatietheorieën	3.13
• 6. De theorie van de individuele verschillen	3.17
• 7. De theorie van de verwachtingen	3.19
• 8. De kracht van de situatie	3.21

Hoofdstuk 4

Zeven sleutels tot succes

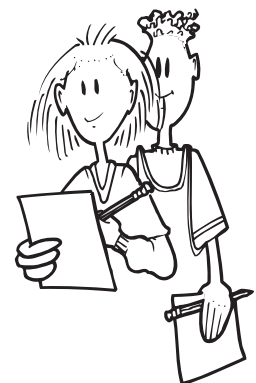
• De zeven sleutels	4.2
• Sleutel 1: Didactische structuren	4.2
• Sleutel 2: Teams	4.4
• Sleutel 3: Management	4.6
• Sleutel 4: KlasBouwers	4.7
• Sleutel 5: TeamBouwers	4.7
• Sleutel 6: Sociale vaardigheden	4.9
• Sleutel 7: Basisprincipes GPS	4.10

Hoofdstuk 5

Sleutel 1: Didactische structuren

• Wat is een didactische structuur?	5.2
• Didactische structuren: een nieuwe, betere manier om les te geven en te leren	5.2
• Didactische structuren verschaffen een omvangrijk, ingebouwd curriculum	5.10
• Hoe kies ik de juiste didactische structuur?	5.10
• De functies van didactische structuren	5.12
• De geschiedenis en toekomst van didactische structuren	5.22
• Didactische structuren stap voor stap	5.26
• Schematisch overzicht van de didactische structuren en hun functies	5.27

Hoofdstuk 6

Sleutel 2: Teams

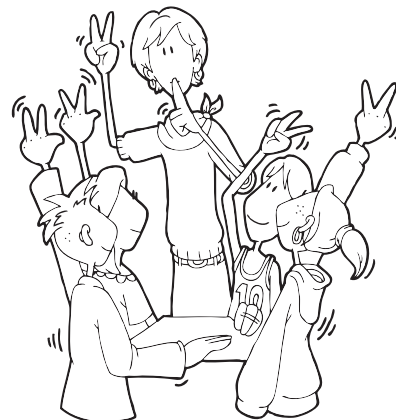
- Het coöperatieve basisteam 6.1
- Heterogene teams 6.4
- Methoden om heterogene teams te vormen 6.6
- Willekeurige teams 6.10
- Methoden om willekeurige teams te vormen 6.10
- Door leerlingen gekozen teams 6.14
- Methoden om door leerlingen gekozen teams te vormen 6.14
- Homogene teams 6.15
- De voors en tegens van de verschillende soorten teams 6.18
- Afscheidsactiviteiten 6.18
- TeamReünie 6.20

Hoofdstuk 7

Sleutel 3: Management

- De coöperatieve managementstijl 7.2
 - De rol van de leraar 7.2
 - Positieve aandacht en erkenning 7.3
 - Simultaan management 7.5
 - Instructies geven 7.7
 - Coöperatief management en coöperatieve signalen 7.9
- Context voor samenwerking creëren 7.10
 - Procedures 7.10
 - Positieve verwachtingen 7.12
 - De ruimte indelen 7.13
- Management van aandacht 7.15
- Management van geluid 7.17
- Management van tijd 7.18
 - Klaaropdrachten 7.18
 - Geklokte activiteiten 7.20
- Management van materialen 7.20
- Management van energie 7.21
- Problemen tussen leerlingen of in het team 7.22
 - Teamproblemen voorkomen 7.22
 - Teamproblemen oplossen 7.24

Hoofdstuk 8

Sleutel 4: KlasBouwers

- KlasBouwers: didactische structuren en activiteiten 8.1
- 1. Elkaar leren kennen 8.3
- 2. Bouwen aan een groepsidentiteit 8.8
- 3. Wederzijdse ondersteuning 8.10
- 4. Verschillen waarderen 8.12
- 5. Synergie ontwikkelen 8.13
- Groepsstructurering 8.15

Hoofdstuk 9

Sleutel 5: TeamBouwers

- De vijf doelstellingen van TeamBouwers 9.1
- TeamBouwers: didactische structuren en activiteiten 9.3
- Als TeamBouwers essentieel zijn 9.4
 - 1. Elkaar leren kennen 9.4
 - 2. Bouwen aan een teamidentiteit 9.10
 - 3. Wederzijdse ondersteuning 9.15
 - 4. Verschillen waarderen 9.17
 - 5. Synergie ontwikkelen 9.18

Hoofdstuk 10

Sleutel 6: Sociale vaardigheden

- Sociale vaardigheden en het ingebouwde curriculum 10.3
- Vijf strategieën om de ontwikkeling van sociale vaardigheden te bevorderen 10.3
- Strategie 1: Structuren en structureren 10.4
- Strategie 2: Sociale rollen en openingszinnen 10.9
- Strategie 3: Model staan 10.14
- Strategie 4: Bekrachtiging 10.15
- Strategie 5: Reflecteren en plannen 10.17
- Problemen oplossen in de coöperatieve groep 10.20

Hoofdstuk 11

Sleutel 7: Basisprincipes GIPS

- Kritische vragen met betrekking tot GIPS 11.2
- Een GIPS-analyse 11.27

Hoofdstuk 12

Coöperatieve werkstukken en presentaties

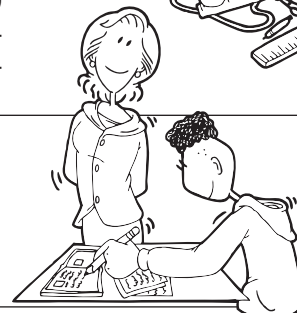
- Werkstukken: de beginselen 12.2
- Werkstukken: didactische structuren 12.5
- Werkstukken en presentaties: feedback & verwerken 12.12
- Werkstukken: suggesties en activiteiten 12.15

Hoofdstuk 13

Coöperatieve lessen plannen

- Implementatie-uitdagingen in het beginstadium 13.1
- Lessen ombouwen naar coöperatieve lessen 13.3
- Reeksen didactische structuren 13.6
- Multi-structurele lessen 13.7
- Aspecten van het effectieve lesontwerp 13.10
- Lesontwerp: Vóór-Tijdens-Na 13.10
- Lesontwerp: Meervoudige Intelligenties (MI) 13.14
- De Grote Vier 13.14

Hoofdstuk 14

Beoordeling en waardering

- Coöperatieve Leerstrategieën: toetsen 14.1
- Coöperatieve Leerstrategieën: cijfers geven 14.9

Hoofdstuk 15

Motivatie zonder beloningen en competitie

- Valkuilen in het motivatiespel 15.2
- Motivatietechnieken die werken 15.6

Bijlage

- Casestudie 1 B.1
- Casestudie 2 B.2
- Casestudie 3 B.3
- Casestudie 4 B.5

Voorwoord

Waarom zijn Coöperatieve Leerstrategieën nodig?

Het boek dat u nu in handen heeft is een op basis van ruime praktijkervaring geschreven bestseller, waarin dr. Spencer Kagan – hoogleraar aan de Universiteit van Californië – het principe van Coöperatieve Leerstrategieën in Nederland introduceerde. Coöperatieve Leerstrategieën bieden een werkwijze voor vruchtbaar samenwerken in groepjes van twee of vier leerlingen. Het is een effectieve vorm van klassenmanagement voor alle groepen in primair en secundair onderwijs.

Dit boek is niet de plaats om een analyse los te laten op het onderwijs en het onderwijsbeleid in Nederland. Wat echter zonder meer geconstateerd kan worden:

Er is onrust in en over het Nederlandse onderwijs.

Wie de kranten en onderwijsbladen leest, voelt een groot ongemak over de ontwikkelingen binnen de scholen. Kinderen leren onvoldoende rekenen en taal. Sterker nog: de leraren zelf weten te weinig van d's en t's en breuken. Vervolgopleidingen klagen steen en been over het niveau van de studenten die zich met een geldig toelatingsbewijs melden. Vervolgens krijgen de eindopleidingen weer kritiek van bedrijfsleven en overheidsinstellingen, omdat de nieuwkomers op de arbeidsmarkt onvoldoende zijn toegerust om hun werk te doen. En dan hebben we het nog niet over wetenschappelijk onderzoek, een tak van sport waar Nederland internationaal hoe langer hoe minder in de voorste regionen opduikt.

Het gevoel van malaise werd de afgelopen jaren zo groot, dat er een officieel parlementair onderzoek is uitgevoerd naar de resultaten van de onderwijsvernieuwingen van de afgelopen veertig jaar. Hoewel in nette woorden gepresenteerd, waren de bevindingen van de commissie Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen begin 2008 onthutsend.

Leerlingen presteren volgens de commissie op essentiële terreinen als rekenen, wiskunde en lezen slechter dan nodig is. En: *“De hoofddoelstelling van de onderwijsvernieuwingen – een verhoging van het algemene onderwijspeil – is niet gehaald.”* (Rapport Parlementair Onderzoek, 13 feb. 2008)

De parlementaire onderzoekscommissie onder leiding van Jeroen Dijsselbloem (PvdA) stak de hand ook ruimhartig in de eigen – politieke – boezem. Bij het invoeren van vernieuwingen – vmbo, basisvorming en tweede fase – nam de politiek grote risico's met zorgleerlingen en werd er onvoldoende overlegd met scholen, leraren en ouders. In het rapport wordt geconstateerd: *“Verantwoordelijke bewindslieden en onderwijsvernieuwers vertoonden tunnelvisie. Politiek draagvlak was belangrijker dan draagvlak in het onderwijs”.*

Dat is één kant van de zaak. Een kant overigens die directe invloed heeft op het werk binnen scholen. Veel schoolbestuurders, leraren en ouders zien het onderwijs als een beroepstak waar permanent een bordje 'Werk in uitvoering' bij de toegangsdeur van de school staat.

Daarnaast blijven bepaalde knelpunten jaar in jaar uit op de agenda opduiken. Er is kritiek op de uitdijende bureaucratische schil om het onderwijs heen – steeds meer managers. En er is de steeds weer opflakkerende onvrede over het vergeleken met het buitenland, hoge aantal lesuren per leraar en het grote aantal leerlingen per groep. Bovendien wordt er een toenemende prestatiedruk gesignaleerd: scholen worden afgerekend op cijfers en slagingspercentages.

Los van die beleidsmatige problematiek staat de school ook in het centrum van een snel veranderende maatschappij. Leerlingen nemen alle problemen van de samenleving mee in het lokaal, van de minder solide gezinsverbanden tot de spanningen tussen bevolkingsgroepen met verschillende etnische achtergronden.

Digitalisering van het sociale leven blijkt één van de opvallendste ontwikkelingen van de afgelopen tien, vijftien jaar. Leraren in het primair en voortgezet onderwijs hebben het gevoel dat leerlingen zich door het oprukken van computer en mobiele telefoon anders zijn gaan gedragen. In een in 2008 uitgevoerde representatieve enquête geeft veertig procent van de ondervraagde leraren aan dat de sociale vaardigheden van jongeren de laatste jaren zijn afgenomen. Verder vindt zeventig procent van de leraren dat gewelddadige computerspellen invloed hebben op de agressiviteit bij kinderen. (Onderzoek EPN/Platform voor de Informatiesamenleving, juli 2008). En dat in een maatschappij, waar in alle gedingen steeds meer waarde wordt toegekend aan flexibiliteit en teamwork.

Om niet alleen maar negatieve ontwikkelingen te noemen: het aantal leerlingen in Nederland dat zonder startkwalificatie het onderwijs verlaat is in de jaren 2000 tot 2007 gedaald van 15,5 naar 12 procent. In absolute cijfers gaat het om ongeveer 50.000 leerlingen die jaarlijks zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt komen. In dat aantal zijn 9000 scholieren opgenomen die het voortgezet onderwijs verlaten zonder diploma. Zij zijn wat we noemen de 'echte' drop-outs. Het streven is nu om het percentage ongekwalificeerde schoolverlaters terug te dringen naar 8 procent. Daar ligt een uitdaging, voor iedereen binnen het Nederlandse onderwijssysteem.

Waarom werken Coöperatieve Leerstrategieën?

Alle zegen komt van boven is een gezegde, dat – zo is gebleken – in het onderwijs lang niet altijd opgaat. Lijdzaam afwachten tot politici en hun ambtenaren het ei van Columbus hebben gevonden, is een niet erg aantrekkelijke optie. De mensen op de werkvloer, de leraren in het lokaal, kunnen zelf het heft in handen nemen. Door Coöperatieve Leerstrategieën als belangrijkste onderwijsmethode te omarmen kunnen ze beter inspelen op de veranderende maatschappelijke omstandigheden en aan de eisen die gesteld worden aan het onderwijs van de 21e eeuw. Zo leveren ze een directe bijdrage aan de ontwikkeling van een beter toegeruste instroom op de arbeidsmarkt.

Coöperatieve Leerstrategieën kunnen op minstens twee manieren een belangrijke bijdrage leveren aan verbetering van het onderwijsklimaat.

1. Coöperatieve Leerstrategieën geven leraren de mogelijkheid om zich te ontwikkelen tot in hun vak gespecialiseerde begeleiders van jongeren op weg naar volwassenheid.
2. Coöperatieve Leerstrategieën bieden jongeren een onderwijsklimaat, waarin ze beter worden voorbereid op de eisen van de complexe, hedendaagse maatschappij.

Dook Kopmels

Manager Bazalt Educatieve Uitgaven

Inleiding

Wat is er vernieuwd?

We hebben zoveel geleerd van onze cursussen aan leraren en door samen met hen te experimenteren, dat een compleet nieuw boek over Coöperatieve Leerstrategieën niet langer meer uitgesteld kon worden. We hebben gloednieuwe didactische structuren ontwikkeld en in sommige gevallen zijn de stappen van de oude didactische structuren herzien en verbeterd. De research en grondgedachten zijn geactualiseerd.

We beschikken over nieuwe gegevens die aantonen hoe krachtig de werking van Coöperatieve Leerstrategieën kan zijn; we hebben nieuwe inzichten in de redenen waarom Coöperatieve Leerstrategieën werken, gebaseerd op de overvloed aan nieuwe bevindingen over het brein. Leraren oefenen het enige beroep ter wereld uit met als doel elke dag opnieuw andermans hersenen te prikkelen. Veel van de nieuwe inzichten in de werking van onze hersenen zijn direct en van moment tot moment toe te passen in onze lessen. Dit boek staat boordevol Breinschakels (1.9, 3.7, 3.9, 4.7, 4.8, 5.7, 5.18 t/m 5.20, 7.21, 10.14, 10.17, 11.3, 12.15, 15.3, 15.5 en 15.7).

De didactische structuren zijn niet langer per domein ingedeeld. Daar zijn we van afgestapt, omdat we inmiddels hebben begrepen dat de didactische structuren veel veelzijdiger zijn dan we oorspronkelijk dachten. Daarom staan de didactische structuren in dit boek allemaal overzichtelijk en handig bij elkaar. We hebben gekozen voor de theorieën en methoden die leraren het meest bruikbaar vinden.

In de jaren 1980 moest ik de scholen smeken om toestemming voor het uitvoeren van een experiment om leerlingen te laten samenwerken. Sommige schoolleiders waren zo vriendelijk om ja te zeggen, maar ze bleven terughoudend: *"Probeer het maar bij de spellingles."* Ze wisten dat ik weinig kwaad kon met hun curriculum voor spelling. In die tijd waarschuwden de leraren hun leerlingen continu dat ze 'hun ogen op hun eigen blad papier moesten houden'. Deden ze dat niet, dan werden ze beschuldigd van afkijken. Tegenwoordig zeggen we juist heel vaak tegen onze leerlingen dat ze naar het blad papier moeten kijken van degene met wie ze samenwerken. Op het papier van de ander kijken is de eerste stap in de richting van tutoring. Bij de traditionele methoden worden de leerlingen tegen elkaar opgezet in een concurrentiestrijd om de goedkeuring van de leraar en de beste cijfers. Bij coöperatieve methoden stimuleren en begeleiden de leerlingen elkaar en gaan ze op vriendschappelijke

basis met elkaar om. Er vindt een enorme verschuiving plaats in de sociale en etnische relaties en de prestaties schieten omhoog.

Dit is het uitgebreidste en handigste boek over Coöperatieve Leerstrategieën dat ooit is geschreven en we zijn er trots op dat we het u mogen aanbieden. We zijn ervan overtuigd dat het u zal helpen bij uw pogingen om uw lessen boeiender en succesvoller te maken. Door de werkwijzen in dit boek toe te passen gaan uw leerlingen beter leren, zullen ze school en de lessen leuker gaan vinden, zich meer geaccepteerd en gesteund voelen door hun vrienden en doen ze de essentiële vaardigheden op voor de arbeidsmarkt, waardoor ze beter zullen functioneren in de wereld van de 21e eeuw. Dat lijkt misschien grootspraak, maar we zeggen het in alle bescheidenheid. De nieuwe gegevens die in dit boek uitgebreid aan de orde komen staven onze beweringen. We zijn er trots op ons steentje bij te dragen aan een proces dat het onderwijs hervormt.

Dankbetuigingen

Veel schoolbesturen hebben de jarenlange implementatie van coöperatieve trainingen afgerond en er liggen plannen klaar om alle leraren cursussen te geven en te coachen in diverse didactische structuren. Overal ter wereld verkondigen leraren, trainers, schoolleiders, beleidsmakers, lerarenopleidingen en uitgeverijen de boodschap over de krachtige werking van didactische structuren. Ik ben niet langer de eenzame psycholoog die scholen moet overhalen om iets nieuws te proberen dat Coöperatieve Leerstrategieën heet, maar ik maak deel uit van een wereldwijde beweging. Ik hoef niet meer te smeken om toestemming om de effecten van het werken met Coöperatieve Leerstrategieën te onderzoeken. We worden geholpen door leraren, scholen en besturen die hun bevindingen met ons willen delen en succesverhalen vertellen over enorme verbeteringen op het gebied van de schoolresultaten en de sociale relaties, die vaak gepaard gaan met een ongelooflijke daling in het aantal ordeproblemen.

Zelfs met onze grote staf bij Kagan Publishing & Professional Development en ons uitgebreide team cursusleiders, kunnen we de vraag naar cursussen, publicaties en producten amper aan. Het is zo snel gegaan. Dit had ik in mijn stoutste dromen niet durven denken.

Het zou een boek op zichzelf worden als ik alleen maar een poging deed om iedereen te bedanken die aan dit boek heeft meegewerkt en/of nog steeds

bijdraagt aan de positieve transformatie van het onderwijs. Het spijt me oprecht dat ik dat niet kan doen, maar wel wil ik mijn dankbaarheid uitspreken aan een handjevol mensen zonder wie dit boek en de beweging Coöperatieve Leerstrategieën niet geworden zouden zijn wat ze nu zijn. Miguel Kagan, mijn co-auteur en zoon, is een bron van inspiratie en energie. We hebben ideeën op elkaar afgevuurd en er is geen pagina in dit boek die daardoor niet is verbeterd. Wat is het mooi als je als vader kunt zeggen dat je blind kunt varen op de mening van je zoon; het stemt me nederig. Miguel was niet alleen het meesterbrein achter het ontwerp van dit boek, maar nam ook de verantwoordelijkheid op zich om grote delen ervan te schrijven. Zijn ideeën en zijn streven naar perfectie zijn een bron van inspiratie voor me. Laurie Kagan, mijn vrouw, die aan het hoofd staat van onze afdeling professionele ontwikkeling, heeft zowel een enorme invloed gehad op mijn cursussen als op dit boek. Zij heeft een gedegen inzicht in de theorie van Coöperatieve Leerstrategieën, maar houdt altijd in de gaten wat voor leraren het handigste zou zijn. Ze heeft mijn workshops getransformeerd. Ik ben het eens met de woorden van een van de deelnemers, die onlangs zei: 'Ik heb Spencer vandaag voor het eerst in vijftien jaar weer meegemaakt tijdens een cursus. Laurie, dat heb je knap gedaan.' Ze heeft me er keer op keer op gewezen dat het om één simpele vraag draait: 'Waar zijn de leraren het meeste bij gebaat?' En keer op keer heb ik als reactie daarop de cursussen en didactische structuren vereenvoudigd en verfijnd. Tijdens het schrijven van dit boek hebben Laurie's bijdragen steeds tot andere bewerkingen geleid, om ook dit zo praktisch en bruikbaar mogelijk te maken ... opdat leraren er meer baat bij hebben.

Dit boek gaat niet alleen over teamwork, het vereiste ook teamwork om het tot stand te brengen. Miguel Kagan gaf leiding aan het ontwerp- en productie-team van het boek en de omslag. Becky Herrington was onvermoeibaar in het managen van alle aspecten van dit boek, waaronder de grafische beelden, het ontwerp en de coördinatie van freelancers. Erin Kant bracht de pagina's tot leven met grappige nieuwe tekeningen. Celso Rodriguez maakte de illustraties voor een eerdere uitgave, die we graag wilden behouden. De volgende ontwerpers leverden een bijdrage aan dit boek: Di Anne Epperson, Alex Core en Jeremie Rujanawech. Jill Headon bood redactionele assistentie voor het manuscript en de referenties. Kim Fields redigeerde de kopij. Cristina Haley stelde de inhoudsopgaven samen. Dankzij de coöperatieve inspanningen van al deze mensen is dit een geweldig boek geworden, een prestatie die geen van ons in zijn eentje had kunnen leveren.

Ook willen wij het team cursusleiders van Kagan bedanken. Als onze ambassadeurs dragen zij samenwerking en actieve betrokkenheid uit en bekwamen zij leraren, scholen en besturen over de hele wereld in de didactische structuren, methoden en filosofie. Nu we het toch over de hele wereld hebben, willen we ook onze internationale partners bedanken, de mensen die Coöperatieve Leerstrategieën introduceren in hun eigen land door onze werken te vertalen in hun respectievelijke talen en /of onderwijskundigen in hun gebied te trainen: Dook Kopmels en zijn medewerkers bij Bazalt in Nederland, Elaine Brownlow en haar staf bij Hawker Brownlow Education in Australië, Gavin Clowes van Teacher2Teacher in het Verenigd Koninkrijk, Jette Stenlev en Forlag Mallings Beck in Denemarken, Mike Thiruman van de Singapore's Teachers' Union die de coördinatie heeft verzorgd van langdurige cursusprogramma's voor leraren in Singapore, de Önkonet Groep in Hongarije, Timothy Publishing House in Korea en Edizioni Lavoro in Italië. We zijn de talrijke gastheren en -vrouwen over de hele wereld zeer erkentelijk voor hun uitnodigingen door de jaren heen om de aanpak van Kagan op het gebied van onderwijs en leren persoonlijk toe te lichten in hun land.

Dank u voor uw steun om onze visie onder de aandacht te brengen van zoveel leraren over de hele wereld. Samen zullen we verder bouwen aan een coöperatieve, harmonieuze leefwereld.

Spencer Kagan
Directeur van Kagan Publishing

Miguel Kagan
Directeur van Kagan Publications